

Nr 71.

Av herr **Kronlund**, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om underlättande av sprittillverkning utav sulfitindustriens avfallsprodukter.

Enligt den inom Kommerskollegium av doktor Key-Åberg på initiativ från nykterhetskommittén verkställda utredning rörande »Tillverkningen av alkoholhaltiga drycker i Sverige och därmed sammanhängande frågor», inmäskades under tillverkningsåret 1910—1911:

1) vid pressjästfabrikerna:

9,316,942 kilogram spannmål,
32,736 hektoliter potatis,
61,700 kilogram manioka och
439,000 kilogram melass,

och blev utbytet härav 4,271,758 liter brännvin à 50 procent och 3,084,247 kilogram ren jäst;

2) vid tre melassbrännerier, där pressjäst ej tillverkas,
inmäskades 2,266,058 kilogram melass

varav erhöles 1,220,243 liter brännvin à 50 procent;

3) vid sulfitbrännerierna

producerades 1,387,470 liter brännvin à 50 procent;

4) vid de övriga brännerierna, vilka endast tillverkade brännvin och därtill använde huvudsakligast spannmål och rotfrukter, inmäskades:

8,763,015 kilogram spannmål,
1,807,792 hektoliter potatis,
114,359 hektoliter vitbeter,
200,120 kilogram gråstärkelse och
1,259,223 kilogram manioka,

och erhöles därav 33,836,530 liter brännvin à 50 procent.

Bortsett från jästfabrikerna tillverkades sålunda omkring 35 miljoner liter råbrännvin av näringsmedel och omkring 1,4 miljoner liter av sulfitlut.

Denna lut är en avfallsprodukt vid sulfitfabrikationen och har ända till på sista tiden uttappats i vattendragen, där den endast vållat olägenheter och delvis fördärvat vattnet. Sulfitluten innehåller ungefär 50 procent av den vid sulfitindustrien använda råvaran, veden.

År 1912 producerades 670,000 tons sulfitmassa och en ungefär lika stor kvantitet råvara gick alltså förlorad. Denna kvantitet har under de senaste åren varit i stark stegring till följd av sulfitindustriens väldiga utveckling. Fortgår denna på samma sätt, skulle vi redan 1916 vara uppe i cirka en miljon ton sulfitmassa.

Sulfitspirit började tillverkas i Sverige under år 1909 och tillverkningen uppgår nu till ungefär 4 1/2 miljoner liter om året av 50 procents styrka. Av den tillgängliga råvaran skulle emellertid redan nu kunna produceras cirka 6,5 miljoner liter till ett värde av åtskilliga miljoner kronor, som alltså årligen gå förlorade för industrien och landet.

Att märka är ock att genom uttagande av spriten ur sulfitavfallsluten, denna befrias från socker och svavelsyrlighet, de två ämnen, som mest bidraga att förorena vattendragen och förstöra fisket. Återstoden av sulfitluten kan alltså utan vidare olägenhet utsläppas i vattendragen.

Orsaken, varför sulfitluten hittills endast i så ringa omfattning kommit till användning som råämne för sprittillverkning, torde huvudsakligen ligga i de hinder för tillverkning och försäljning av verkligt billig sprit, som den nu gällande lagstiftningen om brännvinstillverkningen i riket medför.

De stadganden, som jag åsyftar, äro

dels bestämmelserna om denaturering av sprit,

dels föreskrifterna att brännvinsbränning i allmänhet ej må försiggå mer än under 7 månader av året, från den 1 oktober till den 1 maj, och att om tillverkningen vid bränneriet överstiger 600,000 liter om året, skall utöver den vanliga skatten erläggas en tilläggsavgift av 5 öre litern.

Sistnämnda begränsning verkar därhän, att det aldrig vid ett och samma bränneri kan bliva fråga om att tillverka mera än

nämnda mängd, ty tilläggsavgiften fördyrar tillverkning av överskjutande kvantitet i alltför hög grad.

Ifrågavarande lagstiftning var från början avpassad endast efter förhållandena inom jordbruksnäringen. Vid lagens tillkomst tänkte man antagligen allenast på jordbruksprodukter som råvaror för brännvinstillverkningen. Då nu dessa råvaror producerades under den blidare årstiden och brännvinsbränningen ursprungligen handhades av lantmännen själva, kom utövändet av denna senare näring att huvudsakligen förläggas till vintern. Lagstiftaren tog fasta härpå och ville genom att fastställa denna ordning medverka, till att brännvinsbränningen bibehölls som en binäring till jordbruket. Detta kunde ock utan olägenhet ske, då förarbetningen till brännvin av säd och potatis väl medhanns under vintern och dessa råämnen i varje fall kunde lagras. Förhållandena inom sulfitindustrien äro ju helt annorlunda. Där erhålles ju råämnet för sprittillverkningen året runt och måste genast förarbetas för att ej förfaras. Liknande är förhållandet inom pressjästindustrien, där sprit erhålles som biprodukt. För denna industri har i lagen inrymts ett medgivande till sprittillverkning året runt, och samma skäl torde väl tala för en motsvarande tillåtelse för sulfitindustrien.

Vid tiden för igångsättandet av den första spritfabriken ändrades visserligen lagen därhän, att vid sådana brännerier, där hela tillverkningen denaturerades eller exporterades, skulle bränningen få fortgå hela året och till obegränsade kvantiteter.

Detta medgivande har emellertid icke varit tillfyllest för att frambringa tillvaratagande i större skala av sulfitluten. Avsättningsmöjligheterna för sulfitspriten äro nämligen ännu alltför ovissa.

Som de flesta sulfitfabriker lämna råvara till cirka 2,000,000 liter sprit om året, tvingar lagen sulfitbrännerierna att exportera eller denaturera hela sin tillverkning.

Vad exportmöjligheterna beträffa, äro dessa ganska små och ovissa. De flesta länder skydda sig mot spritimport genom höga tullar eller rent av införselbud. I de få länder, där sådana hinder ej möta, riskerar den svenska spriten att få konkurrera med premierad exportsprit från andra länder. Tack vare exportpremier kan t. ex. rysk sprit, åtminstone under goda potatisår, säljas i Hamburg och Belgien till ett pris, som närmar sig tillverkningskostnaden för svensk sulfitsprit. Utom landet finnes alltså en allt för osäker marknad för vår sulfitsprit, för att man därå skulle kunna basera någon

större industri. Återstår alltså att denaturera sulfitspriten. Detta sker nu ock med hela tillverkningen av sådan sprit, cirka 4,5 miljoner om året, vilken kvantitet nära täcker den nuvarande konsumtionen av denaturerad sprit inom landet, vilken utgör cirka 5,000,000 liter. Men utom sulfitspriten denatureras årligen cirka 3,000,000 liter råbrännvin, tillverkat av potatis och säd m. m., utgörande den del av brännvinstillverkningen, som ej kan renas och därför måste denatureras.

Redan nu tillverkas alltså mera denaturerad sprit än som konsumeras. Att konsumtionen av sprit för tekniska ändamål ej ökas beror åter därpå, att priset ännu ställer sig för dyrt. Varken som motorbränsle, för belysning eller i åtskilliga kemisk-tekniska industrier kan sprit till nuvarande höga pris finna någon större användning.

Då det emellertid är bekant, att sulfitspriten kan framställas till väsentligt lägre kostnad än potatis- och sädessprit, kunde det tyckas vara en enkel sak för sulfitspritindustrien att genom en pris-sänkning vidga marknaden för denaturerad sprit.

För att denna skall med framgång kunna konkurrera med benzin och fotogen samt finna större användning i den kemisk-tekniska industrien erfordras dock att priset sättes så lågt, att det kommer ganska nära tillverkningskostnaden. Härav följer åter att sulfitspritindustrien ej blir vidare bärkraftig, förr än den vuxit till en verklig storindustri, som kan nöja sig med en mycket liten vinstmarginal per varuenhet för att bära sig. Enstaka sulfitfabriker ha därför helt naturligt ej vågat gå i spetsen och igångsätta tillverkning av enbart denaturerad sulfitsprit, vars avsättningsmöjligheter åtminstone till en början äro så ovissa. Det behöves ju t. ex. endast, att de kapitalstarka intressen, som kontrollera benzinimporten, företoge sig att sänka priset i Sverige på denna vara under tillverkningskostnaden för sulfitsprit för att sulfitspritfabrikerna skulle se sitt blivande största avsättningsområde, nämligen som motorbränsle, stängt.

De svårigheter, som sålunda ligga i vägen för sulfitspritindustriens utveckling, skulle i hög grad utjämnas, om lagen ändrades därhän, att man finge rätt att vid varje spritfabrik (bränneri) årligen tillverka åtminstone 600,000 liter beskattningsbart brännvin, som kunde renas och försäljas till förtäring, under det att återstoden

av fabriken tillverkning denatureras ävensom rätt att bedriva sådan sprittillverkning året runt.

Genom försäljning av en del sprit till förtäring skulle sulfitspritindustrien erhålla så mycket högre förtjänst å denna del av sin tillverkning, att en större del av samtliga tillverkningskostnader skulle kunna läggas därå och återstoden av tillverkningen kunna säljas till tekniska ändamål till så låga priser, att avsättningen bleve fullt betryggad.

Sulfitspritindustrien skulle emellertid såsom redan antytts behöva denna lättnad i lagstiftningen endast till en början, såsom en språngbräda för att komma över den första farliga och besvärliga tiden. Har denna industri väl hunnit utveckla sig, så att den omfattar samtliga eller en större del av Sveriges sulfitfabriker, kan den säkerligen existera på endast denaturerad sprit. Man behöver därför ej befara, att lösgivandet av sulfitbrännvinet skulle komma att öka svårigheterna för totalförbudets genomförande, utan snarare underlätta detta.

Ej heller torde behöva befaras, att sulfitbrännvinets lösgivande skulle under den tid, som förflyter innan ett totalförbud kan tänkas bli genomfört, försvåra en rationell nykterhetspolitik. Redan nu överstiger produktionen av brännvinkonsumtionen och denna senare nedgår stadigt. Det tillskott i brännvinsproduktionen, som sulfitindustrien skulle lämna, kan därför ej heller tänkas öka konsumtionen, helst det i själva verket antagligen ej skulle bli någon vidare ökning i den sammanlagda årstillverkningen av brännvin inom landet. Det lär väl nämligen ligga i sakens natur, att sulfitbrännvinet skulle inom kort komma att till någon del uttränga födoämnesbrännvinet och att produktionen av det sistnämnda i följd härav måste i motsvarande grad inskränkas.

För landet i dess helhet skulle väl detta snarast vara till betydligt gagn och vinning, då ju de jordbruksprodukter, som användas till brännvinsbränning, även hava sitt värde som födoämnen för människor och kreatur, under det att sulfitluten ännu ej kan användas till annat än beredande av sprit.

För den del av det svenska jordbruket, som nu ägnar sig åt producering av råvaror för brännvinstillverkningen, kunde däremot en inskränkning i sistnämnda industris användning av jordbruksprodukter tänkas medföra förlust.

Skulle så vara fallet, så utgjorde de hinder den nuvarande

brännvinslagstiftningen lägger i vägen för sulfitspritindustriens frammarsch ett kraftigt skydd för berörda del av vår jordbruksnäring, och dess målsmän vore helt säkert angelägna om dessa hinders bi-behållande.

Det gäller då att undersöka i vad mån dessa jordbruksintressen äro berättigade.

Enligt förenämnda utredning av doktor Key-Åberg uppgick värdet av de vid brännerierna använda råämnena under tillverkningsåret 1910—1911 till nära 5 1/2 miljoner kronor. Värdet av årskörden 1910 uppgick till omkring 788,000,000 kronor och dessutom importerades till Sverige samtidigt spannmål till ett värde av omkring 60 miljoner kronor, mer än 44 gånger vad som användes vid brännerierna.

Brännerierna förbrukade under tillverkningsåret 1910—1911 omkring 1,800,000 hektoliter potatis, samtidigt importerades omkring 440,000 hektoliter potatis.

Den areal av inägojord, som behövdes för att frambringa den för sprittillverkningen erforderliga kvantitet spannmål och potatis, uppgår till cirka 15,000 hektar eller 0.8 procent av hela den areal, som användes för spannmål och rotfrukter inom vårt land, för brännvinspotatisen användes en areal av omkring 9,700 hektar motsvarande 1.6 procent av åker och annan odlad jord inom Skåne. Värdet av den för sprittillverkning använda kvantitet spannmål och rotfrukter utgör endast omkring 1.5 procent av hela Sveriges skörd.

Av vad sålunda anförts torde framgå, att bränneriernas avverkning av jordbruksprodukter icke är av någon särdeles stor betydelse för landets jordbruk i dess helhet eller ens för någon större del därav och i alla händelser icke av den betydelse, att den berättigar uppoffringar av så stora värden som för närvarande gå förlorade för landets industri och därigenom även för landet i dess helhet.

Genom en tillmötesgående taxeförändring å statens järnvägar kunde ju ock möjlighet beredas för en del av potatisproducenterna till brännerierna att sälja sin potatis inom landet såsom ätpotatis i stället för de 440,000 hektoliter, som nu importeras från utlandet, och avsättningsmöjligheter för den till brännvinsbränningen erforderliga spannmålen torde med hänsyn till spannmålsbehovet inom landet icke saknas.

För övrigt finnes annat sätt för användande av den vid sprittillverkningen nu använda potatisen, nämligen produktion av potatis-

flinga, ett hittills endast i ringa utsträckning använt foderämne i Sverige; en tillverkning, som emellertid anses giva ett något mindre ekonomiskt utbyte än brännvinsbränningen av potatis.

Det kan emellertid tänkas, att potatisodlarna kunna övergå till odling av andra kulturväxter, säd eller foderväxter och därigenom taga igen den minskade inkomsten av potatisodlingen.

Enligt uppgift från Skaraborgs läns hushållningssällskap, hava de lantmän, som tidigare idkat brännvinstillverkning och som haft möjlighet att utbyta potatisodlingen mot odlingen av andra växtslag, omlagt sina jordbruk, så att brännvinsindustrien kunnat hos dem helt nedläggas; tillverkningsåret 1894—1895 tillverkades inom detta län å befintliga 29 stycken brännerier omkring 5,800,000 liter brännvin motsvarande 14.6 procent av hela landets tillverkning, då däremot tillverkningen 1909—1910 inom samma län endast bedrevs vid 9 brännerier och utgjorde allenast omkring 1,280,000 liter eller 3.68 procent av hela landets tillverkning.

Det torde vid sådant förhållande ingalunda kunna anses vara ekonomiskt klokt, att staten genom sin lagstiftning förhindrar tillvaratagandet av hittills oanvända tillgångar och därigenom hindrar utvecklingen av en på avfallsprodukt grundad industri, som endast kan bidra att höja värdet å våra skogstillgångar, helst man genom denna lagstiftning ingalunda kan anses tillgodose i någon väsentlig grad det svenska jordbruket eller åtminstone till den grad, att man därmed kan uppväga den nationalekonomiska förlust, som därigenom drabbar företagsamheten på andra områden.

Blir rusdrycksförbudet en verklighet, torde i allt fall bränneri- verksamheten, baserad på jordbruksprodukter, upphöra, och jordbrukarne stå inför nödvändigheten av en omläggning av jordbruket i detta hänseende.

Ett annat hinder, som den nuvarande lagstiftningen lägger i vägen för försäljningen av billig sprit till tekniska ändamål, är det föreskrivna sättet för denaturering. Sprit, som skall säljas i öppna marknaden till annat ändamål än förtäring, måste denatureras genom tillsats av något eller några av de så kallade allmänna denatureringsmedlen. Dessa ämnen äro så dyrbara, att kostnaden för denaturering av en liter sprit uppgår till cirka 2 öre. I förhållande till den övriga framställningskostnaden utgör detta ett orimligt och mycket betungande tillägg, helst spritens effekt genom sådan tillsats ingalunda ökas utan snarare minskas. Om billigare denatureringssätt tillätes,

skulle detta i hög grad öka möjligheterna för spriten att framgångsrikt konkurrera med benzin och fotogen. Enligt sakkunnigas uppgifter skulle det ej vara förenat med några större svårigheter att utarbeta vida billigare metoder än de nu gällande för denatureringen, utan att denna bleve mindre effektiv som garanti mot missbruk av spriten.

Om man närmare undersöker vartill en ökad sprittillverkning skulle kunna användas, torde enligt fackmäns utsago spriten under förutsättning av billiga priser kunna användas för särskilt motor-drift och även för belysning. År 1910 importerades till Sverige 126,000,000 liter fotogen och 9,000,000 liter benzin; då fotogen nu kostar 18 öre per liter i minut och den bättre benzinen 28 öre per liter i parti, torde det vara av en stor nationalekonomisk betydelse att kunna ersätta dessa ämnen med inom landet tillverkad sprit. Det lär ock kunna påräknas, att sulfitspritfrågans lösning skall bidra till upprättandet inom landet av vissa nya kemisk-tekniska industrier, som äro beroende av tillgång på billig sprit, såsom tillverkning av färger, fernissor, konstsilke, essencer m. m.

Samtliga hithörande frågor torde i allt fall vara av den vikt, att de snarast böra noggrant och fullständigt utredas.

I anledning härav hemställer jag,

att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, huruvida och under vilka villkor de hinder, som för närvarande förefinnas i nu gällande brännvinslagstiftning och övriga hithörande bestämmelser mot ett vidsträcktare tillgodogörande av sulfitindustriens avfallsprodukter för sprittillverkning, måtte undanröjas eller mildras och därefter för Riksdagen framlägga de förslag, vartill en dylik utredning kan föranleda.

Stockholm den 17 januari 1914.

G. Kronlund.